

Φώκη· ἀκτὴ καὶ ὁ ἐκεῖ ὄρμος, πρὸς τὸ Γουίτκάρδον.

Φώρησα· μέρος πρὸς τὰ Ὀμαλά, ἐκ τοῦ ἡχητικοῦ τῆς θέσεως κληθέν ἔσως οὕτω.

Φωνίσκος· ἐν Θηναίᾳ, ἔσως διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τῆς προηγ. λέξεως (ἴδε καὶ ἀντιλαλοῦσα).

Χ

Χαλεπά· ἄγονος καὶ πετρώδης θέσις ἐν Ἀνωγῇ. Χαλέπαις δὲ λέγονται πολλαχοῦ τὰ τοιαῦτα ἐδάφη, διὰ τὸ χαλεπὸν τῆς ἀρόσεως. Ἐκφραστικωτάτη ἡ λέξις, ὡς καὶ ἡ συνώνυμος δύσκολο (ἴδε λέξιν).

Χαλικεραίς· θέσις χαλικώδης ἐν Πάλῃ.

Χάρακας· κρημνὸς παρὰ τὴν Σάμην φοβερός τὴν θέαν καὶ κινδυνώδης τὴν διάβασιν.

Χάρακες· ἐν Ἀνωγῇ.

Χαράκτι (τὸ)· χωρίον τοῦ Πυργιοῦ.

Χαυδαῖα· κώμη εἰς Μεσοχώριον· πρωτεύουσα τοῦ δήμου Κατωγητῶν.

Χαυριᾶτα· κώμη τῆς Κατωγῆς, πατρὶς τοῦ Ἀντωνίου Μοσχοπούλου καὶ Βικεντίου Δαμωδοῦ ἐνδόξων τῆς Κεφαλληνίας ἀνδρῶν¹.

Χολοῦ· θέσις ἐν Πάλῃ διὰ τὸ χλοῶδες ἔσως κληθεῖσα οὕτω.

Χόντρη· τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ νησιδρίου τῶν Βαρδιάννων.

Χορός· ἐν Ἀνωγῇ.

Χοροστάσι· ἐν Δειλινάτοις μικρὰ πλατεῖα ὅπου ὀρχοῦνται καθ' ἃ εἴθισται ἐν ταῖς κώμῃσι κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτάς.

Χοῦρι· δύσβατον μέρος παρὰ τὰ Καμιναράτα.

Χρή· ἐν Ἀσσω παρὰ τὰς Καρυάς.

Χυμονικὸ· ἀπόκρημνον καὶ στρογγύλον βουνὸν ἐν Θηναίᾳ.²

Χωνί· βαθὺ μέρος, χωνοειδὲς οὕτως εἶπεῖν παρὰ τὴν Κοντογεννάδα.

ΗΑΙΑΣ ΤΕΙΤΣΕΛΗΣ.

Ο ΕΠΙ ΔΕΥΚΑΛΙΩΝΟΣ ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΣ

ΚΑΙ Ο ΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

Ὁ κ. Λάνδερ³ φρονεῖ ὅτι ἐν Αἰδηψῷ κατῴκουν, κατὰ τὴν μυθολογίαν, οἱ γονεῖς τοῦ Ἑλλήνος, ὁ Δευκαλίων, ἦτοι ὁ Νῶε τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ Πύρρα.

¹ Σώζεται ἐκεῖ ἀκόμα κατερειπωμένη ἡ σχολή τοῦ Δαμωδοῦ.

² Ὀνομάσθη ἡ θέσις διότι ὁμοιάζει πρὸς ὑδροπέποντα ὅστις λέγεται κοινῶς χυμονικὸ.

³ Περιγραφή τῶν ἐν Κύθῳ, Αἰδηψῷ καὶ Ἰπιάτῃ ἱερῶν. ὑδάτων σελ. 74.

Ἄγνοοῦμεν μὲν πόθεν ἐπληροφόρηθη τοῦτο, ἀλλ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἕνεκα κατακλυσμοῦ καταστραφέντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, μόνον ὁ Δευκαλίων καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Πύρρα περισώθησαν ἐπὶ τοῦ ὄρους Παρνασσοῦ, ὅτι μετὰ τὴν ἐκ τῆς γῆς ἐκλείψιν τῶν ὑδάτων καὶ συμφώνως πρὸς τὸν χρησμὸν τοῦ μαντείου ἐγεννήθησαν ἐκ μὲν τῶν ὑπὸ τοῦ Δευκαλίωνος πρὸς τὰ ὀπισθεν ῥιφθέντων λίθων ἄνδρες, ἐκ δὲ τῶν ὑπὸ τῆς Πύρρας ῥιφθέντων γυναῖκες,¹ μεθ' ὃ κατέστησαν τὸ βασιλεῖον τῶν ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ κατὰ τινες, ἔχοντες καθέδραν ἐν Ὀπούντι² τῆς Λοκρίδος, κατ' ἄλλους δὲ βασιλεύσαντες ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ ἢ ἐν τῇ Ἀττικῇ.

Ἐὰν ἐν τούτοις ὑπάρχῃ μαρτυρία τις ὅτι κατὰ τὴν μυθολογίαν ὁ Δευκαλίων μετὰ τῆς Πύρρας κατόικουν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ εἰς Αἰδηψόν, ἴσως δὲν θὰ ᾔηται τολμηρὰ ἢ εἰκασίᾳ, ὅτι ὁ ὑπὸ τῆς μυθολογίας ἐπὶ Δευκαλίωνος ἀναφερόμενος κατακλυσμός οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὁ χωρισμός τῆς νήσου Εὐβοίας ἀπὸ τὴν Στερεᾶν Ἑλλάδα.

Ἀφοῦ ἡ μυθολογία εἶναι τὸ πρῶτον τῆς ἱστορίας στάδιον,³ πᾶν ὅ,τι ὁ διὰ παραδόσεων διατηρηθεὶς μῦθος ἀναφέρει, ἔχει τὴν ἐξήγησίν του.⁴

Ἡ μυθολογία, λέγουσα ἡμῖν ὅτι ἡ κιβωτός τοῦ ἐν Αἰδηψῷ πρὶν ζῶντος Δευκαλίωνος ἐστάθη μετὰ τὸν κατακλυσμόν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Παρνασσοῦ, ἐνδέχεται νὰ ὑπονοῇ τὴν ἐκ τοῦ χωρισμοῦ τῆς Εὐβοίας ἀπὸ τῆς στερεᾶς προεληλυθὲν καταστροφὴν.

Ἀλλὰ καὶ ἐὰν δὲν ἀνκφέρηται που, ὅτι ὁ Δευκαλίων εὕρισκετο πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ εἰς Αἰδηψόν, καὶ τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ μύθου ἢ καὶ μόνη ἡ γειτνίασις τοῦ Παρνασσοῦ, — τοῦ Ἀρχαῖοις τούτου τῶν ἀρχαίων, — μετὰ τῆς Εὐβοίας ἀρκεῖ πρὸς μόρφωσιν τῆς ἀνωτέρω εἰκασίας.

Ἡ μυθολογία ἀναφέρουσα ἐπίσης, ὅτι ἡ Εὐβοία ἦτο μία τῶν Θεσπιῶν, ἐξ ἧς ὁ Ἡρακλῆς ἐγέννησε τὸν Ὀλύμπον,⁵ ἴσως ὑποδεικνύει ἡμῖν τὴν συγγένειαν τῆς γῆς, ἣτις ὑπάρχει μετὰ τῆς Εὐβοίας, τῶν Θεσπιῶν Βοιωτικῆς πόλεως καὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ Ὀλύμπου.

Πρὸς ἀριστεράν τῶν Παγκσῶν ὑπάρχει ἄλυκῃ, ἀπέναντι δὲ αὐτῶν νησιδίων· τοῦτο ἐκαλεῖται ἐν τῇ ἀρχαιότητι Δευκαλίων, ἡ δὲ ἄλυκῃ Ἄκρα Πύρρα· αἱ ὀνομασίαι αὗται τῶν γειτόνων τῇ Εὐβοίᾳ μερῶν οὐδεμίαν ἔρξ γε σχέσιν πρὸς τὸν μῦθον τοῦ κατακλυσμοῦ ἔχουσιν; Οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ὁλό-

1 Ἑλλην. Μυθολ. Κ. Κοντογόνη σελ. 133. — Ἑλλην. Ἱστ. Παπ. Α. σελ. 5—6.

2 Πίνδαρος Ὀλυμ. Εἰδ. Θ'. στίχ. 64—68. — Ὀποῦντιος κόλπος εἶναι ὁ τῆς Ἀταλάντης, ἀπέναντι ἀκριβῶς τῆς Αἰδηψοῦ ἐδρισκόμενος. — Ἰδοὺ δὲ καὶ τί ὁ Στράβων (Βιβλ. Θ'. κεφ. Δ. § 2) λέγει· «Μεταξὺ δὲ Ὀποῦντος καὶ Κόνου παλῖον εὐδαιμον· καίτοι δὲ κατὰ Αἰδηψὸν τῆς Εὐβοίας, ὅπου τὰ θερμὰ τὰ Ἡρακλέους, πορθμῷ διαιργόμενος σταδίων ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν. Ἐν δὲ τῷ Κόνῳ Δευκαλίωνα φασὶν οἰκῆσαι. Καὶ τῆς Πύρρας αὐτόθι· δείκνυται σῆμα, τοῦ δὲ Δευκαλίωνος Ἀθήνησι».

3 Ἑλλην. Ἱστορ. Κωνστ. Παπαρ. Α' σελ. 35—56 περὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν μύθων.

4 Αὐτόθι σελ. 45 καὶ 50.

5 Ἑλλην. Μυθολ. Κ. Κοντογόνη σελ. 571.

κληρος ἡ Θεσσαλία ἐκλείτο Πυρραία ἀπὸ Πύρρας τῆς Δευκαλίωνος γυναικός.¹

Ὁ ἀρχαιολόγος βοηθούμενος ἐκ τῆς προόδου τῆς γεωλογίας, πολλὰ σχετικά κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πιθανὰ συμπεράσματα ἐπὶ τῆς περὶ ἧς πρόκειται εἰκασίας δύναται νὰ ἐκχάγῃ· οἱ μύθοι καὶ ἡ γεωλογικὴ κατάστασις τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Στερεᾶς, ἰδίως δὲ τῆς παραλίας αὐτῶν, ἔσονται τὰ κυριώτατα τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ στοιχεῖα.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, πολλὰ καὶ ἐκ τῶν περὶ τοῦ γίγαντος Τιτυοῦ μυθολογουμένων² δύναται νὰ ὠφεληθῇ·³ ἀλλὰ πλειοτέραν ἴσως σχέσιν φαίνονται ἔχοντα τὰ περὶ τοῦ μυθεύματος τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρακλέους. Ἡ μυθολογία λέγει ὅτι ὁ Ἡρακλῆς, ἀφοῦ διώρυξε τὸ μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀφρικῆς ὄρος, καὶ ἤνωσε τὴν Μεσόγειον Θάλασσαν μετὰ τοῦ Ὠκεανοῦ, ἠθέλησεν ἐπὶ τέλους νὰ προσενέγκῃ θυσίαν ἐπὶ τοῦ Κηναίου ἀκρωτηρίου⁴ εἰς τὸν Δία·⁵ ἡ σύζυγος ὁμῶς αὐτοῦ Δηϊάνειρα, ζηλοτυποῦσα τὴν Ἰόλην, θυγατέρα τοῦ Εὐρύτου βασιλέως τῆς Οἰχαλίας, ἔπεμψε διὰ τοῦ ὑπηρέτου Λίχα, τῇ δολίᾳ συμβουλῇ τοῦ Κενταύρου, χιτῶνα φαρμακωμένον, ὃν ἅμα ἐφόρεσεν ὁ Ἡρακλῆς, ἡσθάνετο πόνους δριμεῖς, οἵτινες τὸν ἠνάγκαζον νὰ ξεσχίζῃ αὐτὸν μετὰ τῶν σαρκῶν του. Τότε ἔξω φρενῶν καταντήσας, ἐκρήμνισεν ἀπὸ τινος βράχου εἰς τὴν Θάλασσαν τὸν Λίχαν, ἐξ οὗ ἐγένοντο αἱ Λιχάδες νῆσοι, ἡ Σκάρφεια, ἡ Κάρησα, καὶ ἡ Φωκαρία.⁶

Αἱ γεωλογικαὶ ἰδίως παρατηρήσεις περὶ τοῦ σχήματος τῆς Εὐβοίας, τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Θεσσαλίας, αἱ σειραὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν ὀρέων καὶ ἰδίως αἱ ἐν τῇ παραλίᾳ⁷ ἐσοχαὶ καὶ ἐξοχαὶ τῆς γῆς, ρίπτουσαι οὐκ ὀλίγον φῶς εἰς τὰς περὶ χωρισμοῦ τῆς Εὐβοίας δοξασίας,⁸ ἐνισχύουσι καὶ τὴν περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ μύθου εἰκασίν μας.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ ἐλθόντος Γαλλικοῦ στρατοῦ ἐθεώρησε τὴν σειρὰν τῶν ὀρέων τῆς Εὐβοίας ὡς μίαν μεσημβρινὴν παράτασιν τοῦ Θεσσαλικοῦ Ὀλύμπου. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ γαῖαι τοῦ ἀρκτικοῦ τῆς Εὐβοίας μέρους ἔχουσι τὴν ποιότητα τῶν Θεσσαλικῶν.⁹

Ὑπάρχουσι μάλιστα οἱ δοξάζοντες, ὅτι ἡ Εὐβοία ἠνοῦτο, οὐ μόνον μετὰ

¹ Στράβ. Βιβλ. Θ' Θεσσαλ. § 23.

² Ἑλλην. Μυθολ. Κοντογ. σελ. 71. — Στράβ. Βιβλ. Θ' Φωκίς § 12 καὶ 14.

³ Ὁ Μεγαλόσχυρος τῆς Αἰδηψοῦ ὑπὸ Ζυγομαλά σελ. 54.

⁴ Σήμερον καλεῖται ἀκρωτήριον τῆς Λιχάδος.

⁵ Ἴσως ἐκεῖ ὅπου σήμερον ὑπάρχει ἡ Λιχὰς εὐρίσκετο τὸ Δίον (Στράβ. Β. Ι. Εὐβοία § 5).

⁶ Ἑλλην. Μυθολ. Κοντογ. σελ. 170, 171. — Στράβ. Β. Θ' Λοκρὶς § 4. «Ἐνταῦθα καὶ αἱ Λιχάδες καλούμεναι τρεῖς νῆσοι πρόκεινται, ἀπὸ Λίχης τοῦνομα ἔχουσαι». — Λεξικὸν Βυζαντινῶν ὀνομάτων ἐν λέξει Λιχάδες νῆσοι.

⁷ Ἰδίᾳ δὲ τὸ Κηναῖον ἀκρωτήριον φαίνεται οἶονεῖ ἀποσπασθὲν κατὰ τὸν χωρισμὸν ἐκ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου.

⁸ Παλίρροια τοῦ Εὐρίπου ὑπὸ Ζυγομαλά σελ. 7.

⁹ Παλίρροια τοῦ Εὐρίπου ὑπὸ Ζυγομαλά σελ. 29.

τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῷ μέσῳ πεδιάς, ἣν σήμερον κατέχουσι τὰ ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου εἰσρέυσαντα ὕδατα τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, καὶ ὅτι ἐκ τῶν νήσων, αἱ μὲν εἰσὶν αἱ ὑψηλότεραι κορυφαὶ τῶν ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ ὀρέων, ὡς ἡ Πάρος, ἡ Σέριφος καὶ ἡ Κύθνος, αἱ δὲ, προϊὼν ἡφκιστείων διαχύσεων ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναδύσασαι, ὡς ἡ Θῆρα, ἡ Μῆλος, ἡ Ἴος, ἡ Μύκονος καὶ ἡ Δῆλος.¹

Τεθέντος λοιπὸν ὅτι ἡ Εὐβοία ἀπεχωρίσθη τῆς Στερεᾶς, ὁ χωρισμὸς οὗτος βεβαίως θὰ ἐγένετο εἰς τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν, καθ' ὃν χρόνον τὰ ὕδατα τοῦ Εὐξείνου πόντου εἰσώρμησεν εἰς τὴν μεγάλην πεδιάδα τοῦ νῦν Αἰγαίου πελάγους· μόνη δὲ ἡ μυθολογία διὰ τοῦ μύθου τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρας διετήρησεν ἡμῖν τὴν σπουδαιοτάτην ταύτην ἀλλοίωσιν τῆς ὑδρογείου σφαίρας, εἰς ἣν ἐδόθη τὸ ὄνομα κατακλυσμῶς.

Ἡ εἰκασία αὕτη φρονοῦμεν ὅτι συνάδει καὶ μὲ τὰς νεωτέρας περὶ τῆς μορφώσεως τῆς γῆς δοξασίαις, διότι οἱ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἀναφερόμενοι σπουδαῖοι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς σεισμοὶ,² καὶ τὰ πολλαχοῦ τῆς Εὐβοίας θερμὰ ὕδατα,³ μάλιστα δὲ ἡ ταυτόχρονος αὐξομείωσις τῶν ὑδάτων τῆς Αἰδηψοῦ καὶ τῶν Θερμοπυλῶν,⁴ ἀποδεικνύουσι τὴν γειτνίασιν τῶν ἡφκιστείων⁵ καὶ τὸ ἔτι ἀμόρφωτον τοῦ μέρους τούτου τῆς γῆς.

Ἡ ἐπιστήμη ἀπέδειξεν, ὅτι ἀφ' οὗτο ὁ ἄνθρωπος ἀνέλαβε τὸ βασίλειον τῆς γῆς, δὲν ἐγένοντο ταυτοχρόνως ἐφ' ὅλης τῆς γῆνις ἐκτάσεως βίαιαι ἀλλοιώσεις ἢ καταστροφαί, ἀλλ' ὅτι διὰ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κανονικῆς τοῦ κέντρου τῆς γῆς ἐνεργείας, ἦτοι τῶν ἡφκιστείων ἐκρήξεων, καὶ τῆς εἰς τὴν ἐπιράνειαν ἐπηρείας τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν μεταβολῶν αὐτῆς, ἐμορφώθη ὡς ἔχει νῦν καὶ μορφωθήσεται σχεδὸν ἀνεπαισθήτως τὸ ἔτι ἀμόρφωτον αὐτῆς μέρος, ἀποκρουσμένης πάσης καὶ ἐν τῷ μέλλοντι γενικῆς καταστροφῆς.⁶

Ἐκ πάντων ὅθεν τούτων εἰκάζομεν ὅτι ἐκ τοῦ χωρισμοῦ τῆς Εὐβοίας ἀπὸ τὴν Στερεάν, θὰ ἐπλάσεν ἡ φαντασία τῶν Ἑλλήνων τὸν μῦθον τοῦ Δευκαλίωνος.

Τὴν εἰκασίαν μας δὲ ταύτην ταπεινῶς ὑποβάλλομεν εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους καὶ γεωλόγους, ζητοῦντες ταυτοχρόνως συγγνώμην, διότι εἰσῆλθομεν εἰς σφαῖραν ξένην τῆς ἐπιστήμης ἡμῶν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ.

¹ Ὁ Μεγαλόσαυρος τῆς Αἰδηψοῦ ὑπὸ Ζυγομαλά σελ. 48.

² Ὁ Δημ. Κλατιανὸς λέγει ὅτι «ἅπανσα ἡ Εὐβοία εὐσειστος». — Περιγραφή τῶν ὑδάτων τῆς Αἰδηψοῦ ὑπὸ Δάνδερερ σελ. 67 καὶ 68 (Στράβ. Βιβλ. Γ' Εὐβοία § 9).

³ Ἐκτὸς τῆς Αἰδηψοῦ, εἰς ὕγειον λουτρὸν, εἰς τὴν Πικροκρήνην τῆς Χαλκίδος, εἰς τὴν Κάρουστον καὶ ἀλλαχοῦ ὑπάρχουσι μεταλλικὰ ὕδατα (αὐτόθι σελ. 70—71).

⁴ Παλίρροια τοῦ Εὐρίπου ὑπὸ Ζυγομαλά σελ. 17.

⁵ Αὐτόθι σελ. 16—19.

⁶ "13: La terre avant le déluge par Louis Figuier.